

Az Együtt vitája a gyermekkönyvtári foglalkozásokról

Fórum

A szolnoki Verseghy Ferenc Megyei Könyvtár gyermekkönyvtári módszertani sorozatának 4. számaként 1981-ben *Jószay Zsolt* tanulmányt, „kutatási jelentés”-t tett közzé *A 10—14 éves korú gyermekek olvasás-és könyvkultúrája* címmel. A szerző arról a felmérésről számolt be, melyet 42 felső tagozatos tanuló körében végzett elsősorban olvasási szokásaikat és tájékozódási képességüket vizsgálva.

Közismert, milyen figyelemmel és hozzáér-téssel foglalkoznak a gyermekkönyvtári kérdésekkel a szolnoki könyvtárosok. Ezúttal azonban nem is a vizsgálat tapasztalatai keltették fel az olvasók érdeklődését, hanem a bevezető, amely vitát robbantott ki. Ebben ugyanis a szerző — szinte mellékesen — megpróbálta rendszerezni a gyermekkönyvtári egyéni és csoportos foglalkozásokat. Ez a kérdés napjaink szinte valamennyi gyermekkönyvtárosát foglalkoztatja, mégpedig nem is annyira a rendszeralkotás kényszere miatt, mint inkább a témakörbe tartozó fogalmak tisztázatlansága, továbbá a terminológiai következetlenségek miatt, illetve a foglalkozástípusok egészséges aránya és a gyermekkönyvtári munka megítélése szempontjából.

Ezzel magyarázható, hogy megállapításai hat ismert szakembert készítettek megszólalásra, akik véleményüket az *Együtt* című Szolnok megyei könyvtári híradóban fejtették ki: *Dr. Károlyi Ágnes* (Bp.), *Kovács Mária* (Szombathely), *Sáráné Lukátsy Sarolta* (Szeged), *Pálné Leinberger Ágota* (Kaposvár), *dr. Supp Györgyné* (Debrecen) és *Ramháb Mária* (Kecskemét). E földrajzi változatosság is bizonyítja, hogy általános érvényű kérdésekről van szó, érdemes tehát megismertetni az érdeklődőkkel a vitában elhangzott érveket és ellenérveket — a kérdésekkel kapcsolatos saját véleményemet is a nyilvánosság elé tárva.

Rendezvény és (vagy) csoportos foglalkozás

Ma már kívülállóknak sem kell bizonyítani, hogy a gyermekkönyvtári munkát egyre kevésbé minősíti a kölcsönzött kötetek száma. A gyerekek otthoni könyvvállománya lényegesen növekszik, a kötelező és az ajánlott irodalom nagy többségét pedig megszerezhetik az iskolai könyvtárból is. S ha mindezek ellenére a könyvtár nagy kölcsönzési forgalmat bonyolít le, akkor sem elsősorban ez a tevékenysége nyeri meg és tartja meg olvasónak a gyerekeket. A tényleges hatás, irányítás, az olvasáspedagógiai tevékenység, az emberi kapcsolatok kialakítása az *egyéni és a csoportos foglalkozások* során valósul meg.

Az utóbbi évtizedben arányait tekintve a csoportos foglalkozások uralkodtak el a gyermekkönyvtári munkában. 1979-ben 50 ezer, 1982-ben kb. egyharmadával több rendezvényt mutatott ki a statisztika. Az első terminológiai gond itt jelentkezik — erre *Károlyi Ágnes* hívja fel a figyelmet —: a statisztika rendezvényekről beszél, *Jószayné* és a gyermekkönyvtárosok csoportos foglalkozásokról, ám ugyanarról van szó. A *rendezvény* és a *csoportos foglalkozás* kifejezést szinonimaként használjuk, noha mindannyian pontosan tudjuk a kettő közötti különbséget. Mivel azonban a statisztikában nincs rovat megkülönböztetésükre, a könyvtárosok egyik része mindenféle csoportos megmozdulást összead (hiszen ezt a számot tartják jellemzőnek a munkájára), a másik része viszont nem tartja számon a könyvtári órákat, napközis foglalkozásokat. Így aztán ennek az adatnak semmi köze a valósághoz: nem ad képet a gyermekkönyvtárosok valóságos munkájáról, s nem nyújt a szakma számára sem segítséget lényeges következtetések levonásához. Csupán a könyvtárosok lelkiismeretét nyugtalanítja.

A rendezvényeknek a könyvtár elsősorban helyszíne, kerete; ezeken általában nagyobb tömeg vesz részt, de a gyerekek többségének a részvétele passzív. Ramháb Mária és Kovács Mária ide sorolják a különféle események, évfordulók, könyves ünnepek *műsoros megemlékezéseit, az író-olvasó találkozókat, a kiállítási megnyitásokat, az akciókhoz kötődő versenyeket és ismeretterjesztő előadásokat*. E rendezvényekkel nagyon sok munka van: az előkészítés, a közönségszervezés, a hírverés, az előadók meghívása és díjazásuk előteremtése, magának az alkalomnak a „megrendezése” (forgatókönyv készítése, székhardás, protokoll ügyek, a meghívók elkészíttetése és szétküldése, gondoskodás a kávéról stb.). Minden gyermekkönyvtárban vannak ilyen rendezvények, és — úgy tapasztalom — minél kisebb egy könyvtár, s minél kevesebb könyvtárossal dolgozik, annál inkább ezek a rendezvények a jellemzők rá. Nagy baj azonban, ha egy gyermekkönyvtár munkájában a rendezvények vannak többségben. Még akkor is, ha kívülről nézve, a társ- és a felettes szervek szemében ezek a mutatósabb formák. Kétségtelen, hogy ezek a rendezvények jó szervezőkészséget igényelnek, de olvasáspedagógiai vagy más szakmai ismereteket alig. Hatásuk a gyerekekre alkalmi, könyvtári hasznuk legfeljebb a könyvtárpropaganda terén és a kapcsolatokban jelentkezik. Nem hoznak új olvasót, ráadásul ritkán hatnak a gyerekek olvasmányainak kiválasztására. Előfordul, hogy nem is a gyermekkönyvtárban tartják őket (például, mert ott nincs akkora hely). Csinján kell tehát bánni velük, s időnket és erőnket inkább a valódi csoportos foglalkozásokra fordítani.

Könyvtári csoportos foglalkozások

A kérdéssel foglalkozók mindegyike egyetértett abban, hogy a szorosan vett könyvtári csoportos foglalkozások „olyan szervezett tevékenységi formák, amelyek alapvetően feltételezik a könyvtár, a könyvtári állomány, valamint a könyvtáros jelenlétét” (Ramháb Mária). Egyidőben több gyerek vesz részt rajtuk, méghozzá aktívan, s tulajdonképpen társiszervezőknek tekinthetők. Így olyan gyerekek is eljutnak a könyvtárba, akik saját elhatározásukból talán nem indulnának el, vagy időbeosztásuk lehetetlenné tenné a könyvtár látogatását. A növekvő iskolai igények is a csoportos látogatások irányába hatnak, s ezek révén rövidebb idő alatt több gyerekkel foglalkozhat a könyvtáros. Ezeken a foglalkozásokon részt vehetnek kiscsoportok (órs, szakkör), osztály méretű csoportok (30—40 fő), sőt még tömegesebb részvétel is elképzelhető (például két napközis csoport együtt), az utóbbiakkal azonban már nem lehet igazán eredményesen dolgozni, a többség unatkozik vagy rendetlenkedik. E három nagyságrendi típus akkor is jól elkülöníthető egymástól, ha nem az iskola szervezésében jönnek a gyerekek a könyvtárba, hanem a téma iránti érdeklődés egyénileg hozza össze őket. Az eredményes munka fontos feltétele, hogy csaknem azonos korú és ismeretszintű gyerekek legyenek együtt (óvodások, elsősök, alsósok, felsősök, nyolcadikosok stb.). A foglalkozások rendeltetését tekintve ezek „három dologra irányulhatnak: *tájékoztatásra, ismeretközlésre és irodalomnépszerűsítésre*”. (Ramháb M.) Sáráné a *nevelési célok* felől közeli meg a kérdést, amikor az „*értelmi-érzelmi nevelésre, a készségfejlesztésre és az etikai-esztétikai fejlesztésre*” irányuló foglalkozásokról beszél. Különböző arányban ugyan, de valamennyi könyvtári csoportos foglalkozásban benne vannak mindkét rendszer elemei. Jó volna, ha a könyvtáros a felkészülés során tisztázná magában, melyikre helyezi a fő súlyt, mert ehhez kell szabnia a foglalkozás típusát, azt, hogy anyaggyűjtő, rendszerező, játékos, eszközhasználatos, komplex, konzultatív vagy mozgalmi jellegű lesz-e inkább a foglalkozás. A csoportos foglalkozások legfontosabb meghatározója mégis a *foglalkozás jellege*. Ezeket a vita valamennyi résztvevője ilyen, vagy hasonló típusokba sorolja: egyszerű könyvtárbe mutatók, alkalmi könyvtári látogatások; tanítási órák — elsősorban tantárgyi, szaktárgyi témákkal; könyvtári órák, amelyek fő célja a könyv- és könyvtárhatalmas ismeretek gyakoroltatása; témafeldolgozó foglalkozások, amelyeket a gyerekek érdeklődésének megfelelően állítanak össze (a mesétől a zenéig és a természettudományos témáktól az útleírásokig stb.); játékos foglalkozások (például a bábozástól a mesemegjelenítésig, a gyermekjáték-készítéstől a tojásfestésig stb.). De hová soroljuk az óvodás csoportokat, a szakköröket, a napközis csoportokat, az úttörőórsóket? Ha e csoportok a tantervi feladatokat oldják meg, főként a nevelő segítségével, akkor a tanítási óra egyik válfajával van dolgunk. Ha a foglalkozás témáját a könyvtáros határozza meg (például Csali mesék, Ősz, Vetélkedjünk a kézikönyvek gyors

gatások irányába hatnak, s ezek révén rövidebb idő alatt több gyerekkel foglalkozhat a könyvtáros. Ezeken a foglalkozásokon részt vehetnek kiscsoportok (órs, szakkör), osztály méretű csoportok (30—40 fő), sőt még tömegesebb részvétel is elképzelhető (például két napközis csoport együtt), az utóbbiakkal azonban már nem lehet igazán eredményesen dolgozni, a többség unatkozik vagy rendetlenkedik. E három nagyságrendi típus akkor is jól elkülöníthető egymástól, ha nem az iskola szervezésében jönnek a gyerekek a könyvtárba, hanem a téma iránti érdeklődés egyénileg hozza össze őket. Az eredményes munka fontos feltétele, hogy csaknem azonos korú és ismeretszintű gyerekek legyenek együtt (óvodások, elsősök, alsósok, felsősök, nyolcadikosok stb.). A foglalkozások rendeltetését tekintve ezek „három dologra irányulhatnak: *tájékoztatásra, ismeretközlésre és irodalomnépszerűsítésre*”. (Ramháb M.) Sáráné a *nevelési célok* felől közeli meg a kérdést, amikor az „*értelmi-érzelmi nevelésre, a készségfejlesztésre és az etikai-esztétikai fejlesztésre*” irányuló foglalkozásokról beszél. Különböző arányban ugyan, de valamennyi könyvtári csoportos foglalkozásban benne vannak mindkét rendszer elemei. Jó volna, ha a könyvtáros a felkészülés során tisztázná magában, melyikre helyezi a fő súlyt, mert ehhez kell szabnia a foglalkozás típusát, azt, hogy anyaggyűjtő, rendszerező, játékos, eszközhasználatos, komplex, konzultatív vagy mozgalmi jellegű lesz-e inkább a foglalkozás. A csoportos foglalkozások legfontosabb meghatározója mégis a *foglalkozás jellege*. Ezeket a vita valamennyi résztvevője ilyen, vagy hasonló típusokba sorolja: egyszerű könyvtárbe mutatók, alkalmi könyvtári látogatások; tanítási órák — elsősorban tantárgyi, szaktárgyi témákkal; könyvtári órák, amelyek fő célja a könyv- és könyvtárhatalmas ismeretek gyakoroltatása; témafeldolgozó foglalkozások, amelyeket a gyerekek érdeklődésének megfelelően állítanak össze (a mesétől a zenéig és a természettudományos témáktól az útleírásokig stb.); játékos foglalkozások (például a bábozástól a mesemegjelenítésig, a gyermekjáték-készítéstől a tojásfestésig stb.). De hová soroljuk az óvodás csoportokat, a szakköröket, a napközis csoportokat, az úttörőórsóket? Ha e csoportok a tantervi feladatokat oldják meg, főként a nevelő segítségével, akkor a tanítási óra egyik válfajával van dolgunk. Ha a foglalkozás témáját a könyvtáros határozza meg (például Csali mesék, Ősz, Vetélkedjünk a kézikönyvek gyors

vint. 83

használatában, Mi közünk a csillagokhoz stb. jellegűek), akkor a témafeldolgozáshoz állnak közelebb. *Fontos, egyre fontosabb feladat, hogy ezeket az iskolai kereteket, lehetőségeket sajátos gyermekkönyvtári céljaink megvalósítására kihasználjuk.* Hiszen meghívások alapon alkalmi csoportot gyűjteni ma egyre nehezebb: a kicsik egész napjukat az iskolában töltik, a felsősök agyon vannak terhelve délutáni programokkal, különórákkal. Ezért kell ezeket a foglalkozásokat színes, érdekes, játékos elemekkel vonzóvá tenni. Némelyik típusra akár sorozatot is építhetünk, például a napköziseknek, akik bizonyos rendszerességgel látogatják a könyvtárakat. Ha ezt a lehetőséget kihagyjuk, e visszatérő látogatások unalmassá, üresjáratúvá, ismétléssé, iskolai és kötelező ízűvé válnak a gyerekek számára.

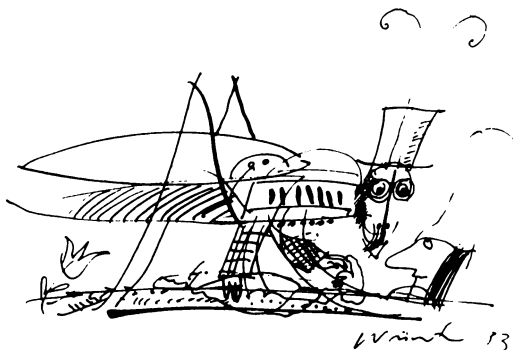
Az említett osztályozás természetesen elsősorban a közművelődési könyvtári tevékenység szemszögéből született. A tanítási óra, a könyvtári órák egy része inkább iskolai műfaj. Jelenleg azonban nem tessékelhetjük ki ezeket a könyvtárakból. Ezért nem értek egyet Jószaynéval, aki valamennyi foglalkozást két csoportba sorolja, az iskolai könyvtáriakat pótlókra és a gyermekkönyvtári funkcióból eredőkre. Az előbbibe sorolja például a harmadik osztályosok részére szervezett könyvtárbemutatót, a kézikönyvek és a betűrendes katalógus megismertetését az ötödik osztályban, a 8. osztályosok átvezetését a felnőttkönyvtárba. Igaza van Károlyi Ágnesnek, amikor arra figyelmeztet, hogy a gyermekkönyvtáros nem iskolai

feladatokat végez, amikor az említett foglalkozásokat vezeti.

Nem szoltam itt arról — noha a vitában részt vevők többsége utalt rá —, hogy meghatározó tényező, ki tartja a foglalkozást (tanár, könyvtáros, közösen, esetleg külső meghívott), s az sem mindegy, hogy a szervezésben kikkel működünk együtt (iskolával, az úttörőszövetséggel, a művelődési házzal stb.). A teljesség kedvéért szólnunk kell arról is, hogy az egyszeri rendezvénynél nagyobb hatást lehet elérni a foglalkozás-sorozattal, a legeredményesebben pedig az *állandó könyvtári közösségek* (klubok, szakkörök) résztvevőire hathatunk. Ezért érdemes megalakításukat szorgalmazni és a foglalkozások tematikáját pedagógiai alapon kimunkálni.

Egyéni foglalkozások — statisztika, nyilvántartás

„Az utóbbi években mértéktelenül elszaporodott és felhígult rendezvényáradat”-ot aggodalmasan emlegeti Sáráné Lukátsy Sarolta. Ez az aggodalom azonban nemcsak őt tölti el, hanem féltő, hogy a nagy mennyiség miatt kívánnivalót hagy maga után a foglalkozások szakszerűsége, s csökken a könyvtár pedagógiai tekintélye, s együtt jár vele más könyvtári munkák elhanyagolása is. S mindezen felül az, hogy a befektetett sok munka ellenére a gyerek 12—15 éves korában abbahagyja az olvasást, elvész a könyvtár számára. Egyre többen látjuk úgy, hogy ha a serdülőkorban nem jut elég idő az egyéni foglalkozásra, az egyéniséghez, egyéni érdeklődési körhöz, az egyéni fejlettséghez és tájékozottsági szinthez igazodó törődésre, a kapcsolattartásra, az érzelmi kötődésre, akkor a választható tevékenységi körbe nem kerül bele, vagy kiesik abból az olvasás, nem válik szokássá a könyvtárhasználat. Károlyi Ágnes rávetíti a közművelődési könyvtárak hármaskörét a gyermekkönyvtárakra, s így beszél személyre szabott tájékoztatásról, oktató vagy nevelő tevékenységről és arról a törekvésről, hogy jól érezze magát a könyvtárban a gyerek. Az egyéni foglalkozások köre, fajtái, módjai, esetei nehezen tipizálhatók, s időnként roppant természetesnek és egyszerűnek tűnnek — csak a hiányuk ötlük a szembe. *Ramháb Mária* szerint nem volna szerencsés, ha az egyénnel való foglalkozást — a rendszer ismerveként — bizonyos törvényszerűségek, elvekhez igazodó rend jellemezné. Véleménye

szerint ha az egyénekek sajátosságaikat, egyéni problémáikat figyelembe véve foglalkozunk, akkor ezek nem sorolhatók rendszerbe. *Supp Györgyné* a rendszeralkotásnál fontosabbnak tartja a gyermekkönyvtárosok megfelelő képzettségét, gyakorlati olvasáspedagógiai jártasságát s az egyéni érdeklődésre alapozó szolgálatot és kapcsolatteremtést. *Pálné* hangsúlyozza, hogy az egyéni foglalkozás nem mutató munka, nem mérhető számokkal, nem mutatható ki a statisztikában, mégis az olvasóvá nevelés kulcskérdése. S ha ma a gyermekkönyvtárak személyi feltételei oly rosszak, hogy erre alig jut idő, akkor se törődjünk bele, és törekedjünk a jelenlegi helyzet megváltoztatására. Tudnunk kell, hogy csak az egyéni és a csoportos foglalkozások helyes aránya biztathat megfelelő eredménnyel.

Többen foglalkoztak azzal is, mit és hogyan tartsanak nyilván a foglalkozásokból a gyermekkönyvtárak. Jelenleg a két véglet: a hivatalos statisztika egyetlen adata, mely a rendezvényeket tudakolja és a Fővárosi Szabó Ervin hálózatban használt úrlap, mely 180 viszonyítási lehetőséget tartalmaz, főleg a tárgykörök variálásával. Az éves statisztikának csak kis részét képezik a gyermekkönyvtári adatok, mégis legalább a *rendezvényeket*, a *tanórákat* és a *csoportos foglalkozásokat* külön kellene választani. (Az iskolai statisztikában már szerepel például a könyvtári óra az iskolai könyvtárban vagy a látogatás a közművelődési könyvtárban nevű rovat.) Egyértelmű magyarázat kellene a statisztikai nyomtatványon a besoroláshoz, s akkor ez a három adat lényeges következtetések levonására adna lehetőséget, összevetve természetesen az olvasók, a látogatók és a kölcsönzött kötetek számával.

Saját magunk számára, a tervezéshez és a munka értékeléséhez, nem elég az említett há-

rom adat. Több megyében már évek óta egységes nyomtatványt használnak a foglalkozások és a rendezvények nyilvántartására. Ha a szakma eljutna az egységes fogalomhasználatig, akkor eljuthatna az egységes adatrögzítésig is, ami időnként országos összehasonlításra, elemzésre is módot nyújtana. Akár a Könyvtárellátó nyomtatványbólta árusíthatná a gyermekkönyvtári foglalkozási naplót, akár a munkanapló mellékleteként szerepelhetne ez (természetesen nem fél oldalnyi terjedelemben, mint a jelenlegiben).

A következő adatok rögzítését nélkülözhetetlennek tartom: a foglalkozás ideje; a foglalkozás tárgya, témája; az esemény formája: *csoportos foglalkozás* (alkalmi látogatás, bemutató, tanítási óra, könyvtári óra, témafeldolgozás, játékos tevékenység, állandó közösség, klub, szakkör); *rendezvények* (ismeretterjesztő előadások, író—olvasó találkozók, versenyek, műsorok, irodalmi rendezvények, kiállítás-megnyitók, vetélkedők); a résztvevő korosztály és a gyerekek száma; a foglalkozást tartó könyvtáros vagy tanár neve.

Az igazán jó gyermekkönyvtárosnak ezenkívül van olyan füzete, iratgyűjtője is, amely a foglalkozások rövid vázlatát és a felhasznált könyvek, segédeszközök jegyzékét tartalmazza.

Ahogy az idézett vitapartnerek, úgy jártam magam is: a foglalkozások rendszerezésére tett kísérlet alapvetően a foglalkozások tartalmi elemzéséhez vezetett. Talán nem is baj — a kettő egyébként sem választható el egymástól. Mindkettőnek itt van az ideje.

Balogh Ferencné

IRODALOM

- Jószay Zsoltné*: A 10—14 éves korú gyermekek olvasás- és könyvkultúrája. Szolnok, 1981.
Károlyi Ágnes: Az egyéni és csoportos foglalkozások rendszere (Együtt, 1981/3. sz.);
Kovács Mária: A csoportos foglalkozások tipizálásáról (Együtt, 1981/3. sz.);
Sáráné Lukátsy Sarolta: Mit kíván a magyar gyerekek? (Együtt, 1981/3. sz.);
Dr. Supp Györgyné: A gyermekekkel való egyéni foglalkozás a gyermekkönyvtári munka minőségének fokmérője (Együtt, 1982/3. sz.);
Pálné Leimberger Ágota: Az egyéni foglalkozásról: a gyermekkönyvtári beszélgetésekről (Együtt, 1982/3. sz.);
Ramháb Mária: A fogalmak azonos értelmezése a közös gondolkodás alapja (Együtt, 1982/3. sz.).